

Інструментарій фінансування місцевого економічного розвитку

Методи Джерела	Дохідні	Видаткові
Бюджетні	Спеціальні податки та збори; Продаж комунального майна; Оренда комунального майна	Міські цільові програми; Регіональні угоди щодо соціально-економічного розвитку та бюджетні інвестиційні проекти; міжмуніципальне співробітництво
Інвестиційні	Корпоратизація комунальних підприємств; компенсація впливу	Інституції місцевого економічного розвитку; місцеві цільові фонди; Спеціальні території та інвестиційні стимули; Публічно-приватне партнерство
Кредитні	Облігаційні позики; Безоблігаційні позики	
Грантові		Міжнародна технічна допомога; Ендавмент; Проекти корпоративної соціальної відповідальності

Висновки та напрямок подальших досліджень. Наявність системи місцевого самоврядування - спільна ознака демократичних держав усього світу. Органи місцевого самоврядування можуть відрізнитися обсягом повноважень та ресурсів, що знаходяться у їх розпорядженні, проте суть їх функціональних обов'язків лишається незмінною. Вона полягає у забезпеченні місцевого розвитку в усіх сферах, що належать до компетенції місцевої влади: в економічній, соціальній, культурній.

Формування умов для МЕР, зазвичай, вимагає значних ресурсів, що мають бути залучені місцевою владою. Залучення ресурсів під потреби економічного розвитку - необхідна умова подальшої спроможності муніципальної економіки генерувати ресурси для забезпечення потреб місцевого розвитку в інших сферах. Тому фінансування МЕР є одним з найважливіших завдань для міста. Міжнародна практика передбачає два принципово відмінних підходи до фінансування МЕР, що їх умовно можна визначити як внутрішній - передбачає використання ресурсів міста для сприяння процесам МЕР, та зовнішній - спрямовано на залучення додаткових ресурсів для потреб МЕР.

Питання МЕР безперечно має високий пріоритет для органів місцевого самоврядування міст всього світу. Саме розвиток економіки на місцевому рівні створює умови та генерує ресурси, необхідні для місцевого розвитку в інших сферах. У свою чергу успішність та динаміка МЕР визначається широким спектром чинників і умов: від стану муніципальної інфраструктури до якості бізнес-середовища й інвестиційного клімату в місті.

Рукопис подано до редакції 21.02.13

УДК 658.338.45

Н.І. РЯБИКІНА, канд. економ. наук, доц., О.Г. РЯБИКІНА, асистент
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БАЗИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто питання про необхідність виокремлення та реалізації сучасних пріоритетних принципів управління формуванням та розвитком техніко-технологічної бази підприємства для забезпечення результативності й розширення масштабів виробничо-господарської діяльності.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Перед вітчизняними підприємствами в останні роки постає важливе завдання, що полягає у необхідності створення такої динамічної господарської системи, яка дозволяла б вирішувати широке коло проблем, пов'язаних із забезпеченням техніко-технологічних переваг з метою досягнення технологічної конкурентоспроможності. Але через високий ступінь зносу основних засобів, досить тривалий період використання традиційних технологій, відсутність механізму, який враховував би специфічні принципи управління та дозволяв правильно формувати й розвивати техніко-технологічну базу (ТТБ), багатьом підприємствам важко управляти цими процесами.

Вирішення цього завдання потребує розробки обґрунтованих та чітко орієнтованих на вирішення прикладних проблем економіки та управління підприємствами принципів формування та системних характеристик техніко-технологічної бази підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій. Формування наукової думки щодо управління формуванням та розвитком ТТБ підприємства займалися вчені різних країн упродовж тривалого періоду часу. Варто відзначити праці О. Амоші, Ю. Бажала, І. Булеєва, О. Галушко, Н. Гончарової, І. Гончарової, І. Репіної, Л. Федулової, Л. Варави та ін. Але на сьогодні проблему управління ТТБ вирішено недостатньо комплексно з точки зору систематизації та узагальнення отриманих результатів наукових досліджень.

Постановка завдання. Підходи до проблеми управління формуванням та розвитком ТТБ підприємства та ідентифікації специфічних на сучасному етапі розвитку виробництва принципів управління розвитком та системних характеристик ТТБ підприємств, то вони здебільшого торкаються питань визначення резервів та шляхів їх підтримки в період реконструкції. Принципи формування та системні характеристики ТТБ не знайшли системного відображення в жодній класифікації. Враховуючи вищезазначене, була обрана тема дослідження, його мета та завдання, які полягають у ідентифікації принципів формування та розвитку ТТБ підприємства з огляду на системну єдність її технічної та технологічної складових

Викладення матеріалу та результати. Техніко-технологічна база промислового підприємства - це складна, організована, динамічна система, яка формується з множини елементів, що перебувають у взаємозв'язку та взаємодії і виконують різні функції у процесі виготовлення продукції необхідної кількості та якості і в терміни, визначені ринком [3]. Їй притаманні ознаки, властиві будь-якій системі, тобто цілісність, ємерджентність і ділімість, що передбачає наявність зворотних матеріальних та інформаційних зв'язків між окремими її елементами. Разом з тим, управління формуванням та розвитком ТТБ підприємства повинно ґрунтуватися на особливих принципах. Нами систематизовані характерні особливості ТТБ промислового підприємства як об'єкта управління і, відповідно, ідентифіковані принципи її формування та розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Принципи формування та системні характеристики ТТБ підприємства

До структурних принципів формування та системних характеристик ТТБ підприємства слід віднести взаємозв'язок і взаємодію елементів ТТБ, їх взаємозамінність та взаємодоповнюваність, здатність досягати збалансованої рівноваги. До якісних - оптимізацію відтворення елементами

нтів ТТБ та здатність до вдосконалення під впливом інноваційного розвитку, забезпечення їх гнучкості та оптимізацію потужності.

Місце і функції кожного елемента ТТБ підприємства визначаються вимогами, які ставляться до сукупності елементів загалом, що характеризує їх упорядкованість. З іншого боку, виконання окремими елементами спільних для всієї сукупності завдань означає, що вони (елементи) взаємопов'язані і взаємодіють між собою. Отже, ефективне управління ТТБ підприємства передбачає забезпечення оптимального взаємозв'язку та взаємодії її елементів.

Взаємодія між елементами ТТБ підприємства у процесі виробництва досягається шляхом встановлення між ними зв'язків, що забезпечують їх спільне налагоджене функціонування, внаслідок якого утворюються нові характеристики, попередньо не притаманні об'єктам взаємодії. Тому елементи ТТБ підприємства здатні взаємодоповнювати один одного, а їх взаємний вплив є інтегральним.

Взаємодія між елементами свідчить про наступне:

форма взаємозв'язку елементів передбачає динамічність структури ТТБ підприємства;
інтегральна дія елементів ТТБ доводить можливість наявності у ТТБ структури, адекватної її мінімальній, максимальній та оптимальній віддачі;

шляхом удосконалення лише якогось одного з елементів неможливо досягнути суттєвого зростання віддачі ТТБ підприємства загалом.

Вирішальний вплив на сутність і характер взаємозв'язків між елементами ТТБ підприємства здійснюють їх взаємозамінність (альтернативність) і взаємодоповнюваність. Обмеженість виробничих ресурсів призводить до тривалого паралельного існування відносно нових і застарілих (морально та фізично) видів техніки і технологічних процесів, які виконують подібні виробничі функції. Відповідно економічна взаємозамінність елементів ТТБ підприємства полягає передусім у тому, що вона дозволяє виготовляти аналогічну за обсягом, складом та якістю продукцію при різному поєднанні виробничих ресурсів, тобто взаємозамінність розглядається крізь призму виготовленої продукції як кінцевого результату виробництва.

Однією із форм взаємозамінності елементів ТТБ підприємства можна вважати збереження виробничих ресурсів внаслідок використання нового обладнання, технології та інформації. Властивістю взаємозамінності елементів є її періодичність, яка означає, що взаємозамінність не безперервна ні за своїми кількісними характеристиками, ні в часі, а визначається, передусім, наявністю такої характеристики елементів ТТБ як термін їх техніко-економічного старіння, після закінчення якого обмінні процеси в системі перестають бути ефективними. Вирішення проблеми взаємозамінності елементів ТТБ у кінцевому підсумку зводиться до обґрунтування того, чи можуть одні елементи замінюватися іншими, і, якщо можуть, то за яких умов, і які особливості цієї заміни, а також які її наслідки для розвитку виробничого потенціалу в цілому.

Одним із проявів рівня та характеру розвитку ТТБ підприємства є пропорційність його елементів, яка визначається як їх відносною обмеженістю, так і технологією виробництва.

Це означає, що існує певна об'єктивна мінімальна межа необхідного обсягу для кожного з елементів ТТБ підприємства, нижче від якої виробничий процес стає неможливим. Така мінімальна межа визначається усталеною технологією виробництва і відображає дію принципу доповнюваності, коли певний елемент виробничого потенціалу доповнює інші, але вже не може їх замінити, і його здатність до заміщення в цій крайній точці спадає до нуля.

З іншого боку, якщо певний елемент ТТБ підприємства зростає при стабільності інших елементів, то діє ефект заміщення, який полягає в тому, що названий елемент приймає на себе найбільше навантаження щодо підтримки досягнутого рівня (або забезпечення бажаних темпів) зростання виробництва. Що легшим із технологічних та з економічних позицій є таке заміщення, то більших обсягів виробництва і темпів його зростання можна досягнути.

Однак у кожному разі настає певний момент, коли можливості заміщення вичерпуються. Цей момент настає тим швидше, чим більше зростання визначеного елемента ТТБ підприємства супроводжується зниженням його ефективності. Отже, економічною межею нарощування будь-якого елемента ТТБ (при стабільності інших елементів) є такий стан, коли збільшення цього елемента вичерпує ефект заміщення ним інших елементів, і його зростання за названою межею вже відбувається в умовах доповнюваності елементів, не стимулюючи нарощування виробництва. Якщо при цьому врахувати витрати на відтворення даного елемента ТТБ, то за певною межею його внесок у розвиток виробництва стає від'ємним.

Прискорення інноваційного розвитку підприємства призводить до посилення внутрішньої неоднорідності елементів ТТБ, що, безумовно, ускладнює їх взаємозамінність і посилює ефект доповнюваності. Якщо розглядати сукупну обмеженість або надлишок елементів ТТБ, то очевидно, що їх загальна надлишковість (наприклад, недозавантаженість основних виробничих фондів) сприяє їх взаємозамінності, а жорстка обмеженість, пов'язана, скажімо, із загальним спадом в економіці, послаблює взаємозамінність, посилюючи натомість доповнюваність елементів ТТБ підприємства.

Переважання відносин доповнюваності, навпаки, означає, що динаміка одного елемента ТТБ підприємства повинна наближатися до динаміки іншого елемента, оскільки нарощування виробництва неможливе без майже одночасного і паралельного збільшення всіх елементів підприємства. Однак необхідно враховувати й те, що в реальних виробничих умовах немає абсолютної доповнюваності елементів ТТБ підприємства (як і абсолютної їх взаємозамінності), а самі відносини доповнюваності постійно змінюються.

Ефективність функціонування ТТБ підприємства, на нашу думку, суттєво залежить від збалансованості елементів. З одного боку, ця характеристика означає те, що якщо частка одного з елементів ТТБ підприємства зростає за рахунок зниження частки іншого елемента (оскільки перший ефективніший), то обов'язково настане момент, коли ефективніший елемент буде залучатися в господарський оборот у таких масштабах, які зроблять неефективним подальше поглиблення даного напрямку взаємозамінності. Іншими словами, у певний момент обидва ці елементи ТТБ підприємства будуть однаково ефективними (або неефективними) для підприємства, тобто буде досягнута їх рівновага. З іншого боку, здатність досягати збалансованої рівноваги елементів свідчить про те, що кількісні характеристики взаємозамінності елементів ТТБ залежать від пропорцій, які існують між ними. Чим більше розвивається процес заміни одних елементів ТТБ підприємства іншими, тим важче поглибити цей процес.

Основне призначення ТТБ підприємства полягає у виготовленні продукції, тобто у відтворенні. Для цього вона сама також повинна безперервно і постійно відтворюватися.

Виконання цієї умови забезпечується у повному обсязі лише в тому разі, коли всі (або, принаймні, найважливіші) елементи ТТБ підприємства будуть відтворюватися всередині системи з урахуванням інформації як про стан окремих елементів та їх взаємозв'язків, так і про співвідношення характеристик - складових ТТБ і техніко-економічних параметрів поставлених перед ним завдань. Тобто управління ТТБ підприємства повинно забезпечувати оптимізацію відтворення її елементів (наприклад, ремонт і модернізація основних виробничих фондів).

Передумовою ефективного управління ТТБ промислового підприємства є її інноваційний характер розвитку. Особливість ТТБ як системи полягає в тому, що потужність її елементів, гнучкість їх внутрішньої структури, а також форми взаємозв'язків між ними певним чином впливають на віддачу ТТБ, на її здатність до розвитку шляхом безпосереднього і систематичного використання нових наукових ідей.

Практикою доведено, що виробництва із слабким технологічним оснащенням, як правило, є менш ефективними, ніж виробництва з високою здатністю до сприйняття інновацій. Високий організаційно-технічний рівень дозволяє підприємству впроваджувати нові види обладнання, освоювати маловідходні технології, ефективні форми організації виробництва, прогресивні методи управління. Отже, інноваційна діяльність підприємства розширює перспективи його економічного розвитку.

Адаптація підприємства до зміни макроекономічних умов господарювання має відбуватися передусім у межах наявної ТТБ за рахунок резервів її гнучкості.

Правомірним, на нашу думку, є розширене трактування гнучкості як здатності ТТБ підприємства переходити з одного функціонального стану в інший із мінімальними витратами для реалізації нової виробничої програми або виконання нових функцій [2]. З огляду на те, що ТТБ підприємства - складна система, сформована з декількох елементів, які володіють різними функціональними можливостями і особливостями, виділяють і різноманітні види гнучкості. Р.Л. Сатановський поділяє гнучкість на технічну, технологічну і організаційну [4].

Технічна гнучкість пов'язується цим автором зі зміною характеристик технологічного обладнання; технологічна - зі зміною параметрів оснащення та основних механізмів, оскільки дія останніх зумовлена вибором технології і форми організації виробництва.

Технологічну і організаційну гнучкість він додатково поділяє на стратегічну, тактичну та оперативну і, окрім того, виділяє структурну гнучкість, яка визначається надійністю та адаптаційною здатністю системи.

На думку А.І. Анчишкіна, виробничі системи повинні бути гнучкими як технологічно, так і економічно. Технологічна гнучкість «полягає у можливості зміни завантаження як усієї системи, так і її окремих частин при збереженні збалансованої роботи в цілому; іншими словами, система повинна володіти здатністю до саморегулювання».

Економічна гнучкість означає здатність систем до багаторазової зміни номенклатури випущеної продукції при оновленні оснащення і збереженні основного технологічного обладнання» [1].

Як бачимо, гнучкість ТТБ підприємства торкається технічних, технологічних, організаційних і економічних аспектів виробництва, а її підвищення є комплексним процесом.

Виходячи із системно-структурних позицій, суть цього процесу в загальних рисах можна визначити як забезпечення такого стану ТТБ підприємства, при якому одна й та сама продукція може створюватися при різних співвідношеннях між елементами ТТБ, або за допомогою однакових елементів ТТБ можуть виготовлятися різні види продукції.

Відповідно підвищення гнучкості ТТБ підприємства полягає передусім у пошуку найоптимальнішого поєднання всіх її елементів.

Важливим принципом формування ТТБ підприємства є оптимізація її потужності. Багато авторів, включно із зарубіжними, виробничу потужність трактують як максимально можливий обсяг виробництва продукції визначеної якості, який можна виготовити протягом року при максимально можливому використанні виробничого обладнання та площі і мінімальній трудомісткості.

Тобто, під виробничою потужністю, як правило, розуміють потенційно максимальну продуктивність основних засобів.

Оскільки величина виробничої потужності визначається, насамперед, технічними можливостями засобів праці, то донедавна вона трактувалася тільки як «технічне» поняття. Більш вправданною є точка зору, відповідно до якої виробнича потужність - це поняття, яке має безпосередній зв'язок з економічним потенціалом підприємства і галузі. Виходячи з цієї точки зору під виробничою потужністю слід розуміти реальну здатність засобів праці виробляти максимальну кількість продукції. Для реалізації цієї можливості необхідні певні умови, тобто засоби праці, люди, які ними управляють, і предмети праці.

Таким чином, виробнича потужність складається з сукупності особових і речовинних елементів виробництва, що знаходяться у певних організаційно-економічних умовах. Ці елементи доповнюють один одного й утворюють виробничу потужність, яку доцільно розглядати як економічну категорію.

Потужність ТТБ підприємства, яка є кількісною характеристикою, повинна відображати продуктивну здатність усієї сукупності його елементів. А отже, економічно більш достовірним можна вважати визначення потужності ТТБ промислового підприємства як максимально можливого обсягу новоствореної вартості за одиницю часу.

Висновки та напрямок подальшого дослідження. Результати проведених досліджень щодо принципів управління та системних характеристик техніко-технологічної бази підприємства дозволили дійти до висновків, що їх поділ за двома групами у структурно-якісному аспекті, представлення та взаємозв'язок надають можливості визначити траєкторію розвитку ТТБ підприємства.

Рівень техніко-технологічної бази суттєво впливає на ефективність виробничих ресурсів та економічні результати діяльності підприємств, якщо при її формуванні та використанні дотримуватися структурних та якісних принципів і системних характеристик.

Принципи формування ТТБ підприємства, що, на відміну від наявних, орієнтованих виключно на підвищення рівня прогресивності та ефективності її використання, спрямовані на забезпечення пропорційності розвитку технічної та технологічної складових.

Об'єктивна необхідність реалізації сформованих принципів емпірично підтверджена результатами аналізу структури ТТБ ГЗК, диспропорційність якої унеможлиблює максимально повне використання техніко-технологічних передумов забезпечення прибутковості комбінатів.

Для того, щоб підприємство зберігало свою стійкість при різних варіантах розвитку майбутнього, а стратегія перестала бути жорстким планом і набула необхідної гнучкості потрібно

відповідно до сформованих принципів управління (див. рис.1) розробити сценарії розвитку ТТБ ГЗК, в основі яких лежить стратегічне планування і стратегічне структуроване бачення змін і які є сукупністю змістовних і формалізованих варіантів, що розробляються з метою уявлення та подолання невизначеності, яка виникає в процесі реалізації їх стратегії.

Список літератури

1. **Анчишкин А.И.** Наука - техника - экономика. - 2-е изд. – М.: Экономика, 1989. – 383 с.
2. **Іщук С.О.** Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємства / **С.О. Іщук** // Регіональна економіка, 2008. - № 3. – С. 48–56.
3. **Рябикіна О.Г.** Імперативи розвитку техніко-технологічної бази підприємства як системи / **О.Г. Рябикіна** // Вісник Криворізького технічного університету: Зб. наук. праць, 2011. – Вип. 27. – С.291–295.
4. **Сатановський Р.Л.** Организационное обеспечение гибкости машиностроительного производства / **Р.Л. Сатановський.** - Л.: Машиностроение, 1987. - 182 с.

Рукопис подано до редакції 21.03.13

УДК 658.589

Д.В. КОЛЕСНИКОВ, аспірант, ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто наукові підходи до визначення понять «життєвий цикл галузі» та «життєвий цикл підприємства», на основі яких запропоноване визначення сутності життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури у ГМК України. Запропоновано класифікувати синергетичні ефекти за стадіями життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури та визначити синергетичний ефект його тривалості.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. В умовах постійних змін, динамізму і нестабільності економічного середовища актуальності набуває дослідження життєвого циклу вертикально-інтегрованих структур гірничо-металургійного комплексу (ГМК) України. Це пояснюється підпорядкованістю гірничорудних і металургійних підприємств циклічним законам життєдіяльності, їх потребами проявляти гнучкість, швидко реагувати та адаптуватися до змін, що викликає вплив різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів.

Враховання теоретичних і практичних аспектів циклічного розвитку підприємств ГМК України, дослідження утворення ними вертикально-інтегрованих структур з урахуванням концепції життєвого циклу дозволяє удосконалити механізми формування економічних відносин при різних формах вертикальної інтеграції. Все це підсилює інтерес до дослідження життєвого циклу вертикально-інтегрованих структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження життєвого циклу розглядаються багатьма вченими, серед яких Дж. Стіглер, М. Портер, Дж. Мур, К.Р. Харриген, Л. Грейнер, І. Бланк, Г. Широкова, О.Матюшенко, І. Бернард та ін. У своїх працях ними приділяється багато уваги теоретичним і практичним проблемам життєздатності галузей, підприємств, товарів на різних етапах життєвого циклу.

У науковій літературі існує декілька концепції життєвого циклу, запропоновано чимало моделей та означено стадії, які їм відповідають. Більшість науковців розгляд життєвого циклу уявляють як трирівневу систему: життєвий цикл галузі – життєвий цикл підприємства (організації) – життєвий цикл товару. Саме у такому аспекті відбувається розгляд життєвого циклу і у нашому дослідженні.

Однак, як показав аналіз останніх досліджень і публікацій, життєвий цикл вертикально-інтегрованої структури є досі мало вивченим. Серед науковців відсутній єдиний підхід до трактування поняття «життєвий цикл вертикально-інтегрованої структури». Відповідно, не існує єдності у визначенні класифікації стадій цього життєвого циклу, не приділено увагу особливостям їх формування у вертикально-інтегрованих структурах ГМК України, взагалі не досліджено виникнення синергетичних ефектів на різних стадіях життєвого циклу. Зважаючи на означену проблематику, дослідження життєвого циклу вертикально-інтегрованих структур ГМК України потребує подальшого розвитку.